

УДК 008:141.78

А.П. Дубініна,*старшы выкладчык гуманітарных дысцыплін
Беларуска-Расійскага ўніверсітэта, г. Магілёў*

СТЫЛЯВЫЯ НАПРАМКІ КУЛЬТУРЫ ЭПОХІ ПОСТМАДЭРНУ

Уводзіны. Даследчыкі культуры, характарызуючы перыяд, адзначаны існаваннем новага стылю – мадэрну, называюць яго часам «эпохай каля 1900-га года». Увядзенне ў навуковы ўжытак такога гісторыка-культурнага паняцця як «эпоха», само па сабе красамоўнае. Яно канстатуе істотны факт: нягледзячы на сваю недаўгавечнасць (асноўная эвалюцыя стылю заняла сабой дзесяць-пятнаццаць гадоў), мадэрн здолеў не толькі ўкараніцца ў сферу мастацтва, але і надаць яму адмысловую афарбоўку. Творы мадэрну ўрываўся ў навакольнае асяроддзе, актыўна ўплываючы на яго.

Адна з праблем, абмяркоўваемых ў сучаснай тэорыі культуры, – суадносіны паняццяў мадэрн і постмадэрн. Існуюць крайнія варыянты: ад бачання постмадэрнізму як прадукту эвалюцыі і паглыблення мадэрнізму (Э. Гідэнс) [3] да інтэрпрэтацыі яго ў якасці адмовы ад нерэалізаваных інтэнцый мадэрну (Ю. Хабермас) [12]; ад дамінуючай тэндэнцыі супрацьпастаўлення постмадэрнізму мадэрнізму (Г. Кюнг) [8] да разумення постмадэрнізму ў якасці рэінтэрпрэтацыі мадэрнізму (А.Б. Зелігмен) [11]. Вядучы тэарэтык постмадэрну Ж.Ф. Ліятар лічыць, што «пераход грамадства ў эпоху, названую постіндустрыяльнай, а культуры – у эпоху постмадэрну, пачаўся менавіта з канца 1950-х гг., якія пазначалі ў Еўропе канец аднаўлення [6.] Ж. Ліятар тлумачыць, што «постмадэрнізм не з'яўляецца антытэзай мадэрну, ён уяўляе сабой частку мадэрну, гэта значыць тое, што імпліцытна змяшчаецца ў ім» [10, с. 320]. Думкі навукоўца падзяляюць многія заходнія філосафы, якія разглядаюць постмадэрн як фазу мадэрнісцкага свету канца XX ст.

Мадэрн пры ўсёй сваёй разнастайнасці адвольных форм, у адрозненне ад постмадэрну, захоўвае ўсюды сваю стылістычнаю якасць: рытмічную экспрэсію, напружанасць, эмацыянальную насычанасць. Некаторыя даследчыкі культуры мяркуюць, што мадэрн не быў адзіным стылем, а ўяўляў сабой злучэнне мноства розных стыляў і кірункаў, якія існавалі і паспяхова суседнічалі ў заходнееўрапейскай і рускай культуры ў перыяд прыблізна з 1886 па 1914 г. Такія думкі апелююць, галоўным чынам, да таго, што ідэалы і памкненні мадэрну не змаглі рэалізавацца ў складаны перыяд XIX – пачатку XX ст., таму яны знайшлі толькі сваё

адлюстраванне ў шматлікіх нацыянальных мастацкіх плынях, не аб'яднаных агульнай ідэяй. Аднак узнікае і іншы пункт гледжання на лёс мадэрну, прычым яго падтрымлівае большасць даследчыкаў сучаснай культуры. Мадэрн разглядаецца менавіта як стыль, як вялікі ідэйна-мастацкі рух, які ўзнік і развіваўся адначасова ў розных краінах. Дваццатае стагоддзе само прывяло сябе да гэтага стылю, які своеасаблівым спосабам інтэрпрэтаваў і захоўваў псіхалагічныя, маральныя і сацыяльныя ўзрушэнні свету і чалавека ў ім. Аднак дваццаты век скончыўся, а разам з яго зыходам намеціліся новыя пытанні і праблемы вызначэння стылю культуры.

Асноўная частка. Постмадэрнізм узнікае як новая мастацкая і культурная ідэалогія другой паловы XX ст., якая заклікае да карэкцыі ідэалогіі мадэрнізму ў новых гістарычных умовах. Усведамленне неабходнасці гэтага прыйшло пасля Другой сусветнай вайны з разуменнем таго, што мадэрн як стыль з яго сацыяльнымі, эстэтычнымі ўстаноўкамі вычарпаў сябе. Шырокая культурная прастора постмадэрнізму нясе ў сабе расчараванне ў ідэалах і каштоўнасцях Адраджэння і Асветніцтва з іх верай у прагрэс і панаванне розуму, бязмежнасць чалавечых магчымасцей. Постмадэрнізм і яго розныя нацыянальныя варыянты адрознівае «стомленасць», эсхаталагічны настрой, эстэтычныя мутацыі, дыфузіі вялікіх стыляў, эклектычнае змешванне мастацкіх моў. Мадэрнісцкай устаноўцы на навізну тут супрацьстаіць імкненне ўключыць у сучаснае мастацтва вопыт сусветнай мастацкай культуры шляхам яе іранічнага цытавання. Амерыканскі філосаф, культуролог Ф. Джэймісан, разважаючы пра стыль культуры пасля «мадэрну», вылучае канцэпцыю «пасціша». Дадзеная канцэпцыя адлюстроўвае пазіцыю даследчыка ў адносінах да постмадэрнісцкай культуры і стылю гэтай культуры («згасанне афекту»). Згасанне афекту, па Ф. Джэймісану, азначае «канец значна большага – канец стылю ў сэнсе ўнікальнага і асабістага, канец распазнавальнага індывідуальнага і ўзнікненне механічнай рэпрадукцыі» [5].

Своеасаблівую тэорыю стылю прапануе французскі філосаф, эсіст, семіёлаг Ралан Барт. Культура ў навукоўца будзе сваю структуру і разгортваецца ў бясконцым шэрагу знакаў. Стыль у Р. Барта ёсць «фактычная субстан-

цыя, якая ўвесь час пагражае ператварыцца ў форму; адзін стыль у сучаснай культуры варты іншага, і іх замена нічога не дае: афрыканскі Эсхіл не менш фальшывы, чым Эсхіл буржуазіі» [1, с.151–152]. Арыгінальнае ўяўленне аб стылі як аб сутнасці культуры прапануе французскі філосаф Ж. Дэлёз: «Стыль – з’ява працяглая і ўстойлівая, здабытая ў матэрыяле, адэкватным сутнасці. Такая сутнасць не толькі асабістая, індывідуальная, яна здольная індывідуалізаваць. Стыль, пазбаўлены магчымасці паўтарацца і ідэнтыфікавацца, незаменны і нішто не можа замяніць яго» [4, с. 75]. Погляды філосафаў постмадэрнісцкага напрамку на культуру свайго часу і становішча стылю ў ёй вельмі разнастайныя і арыгінальныя. Пазіцыі вышэйзгаданых аўтараў уяўляюць стыль культуры эпохі пасля «мадэрну» з’явай непрацяглай і няўстойлівай, якая не знайшла яшчэ адэкватных форм свайго выяўлення, такім чынам, пакуль рана казаць аб адзіным стылі гэтага часу.

Для таго каб зразумець становішча стылю ў эпоху постмадэрнізму, варта звярнуцца да спецыфікі постмадэрнісцкай эстэтыкі. Эстэтыка постмадэрнізму звязана з некласічнай трактоўкай класічных традыцый. Постмадэрнісцкая эстэтыка, дыстанцуючыся ад класічнай, усё ж уступае з ёй у кантакт, але імкнецца ўцягнуць яе ў сваю арбіту на новай тэарэтычнай аснове. Тут вылучаецца шэраг новых прынцыповых палажэнняў, мадыфікуюцца асноўныя эстэтычныя катэгорыі. Прыгожае ў яго постмадэрнісцкім разуменні заключаецца ў экалагічнасці і алгарытмічнасці прыгажосці, арыентацыі на прыгажосць асіметрыі. Узвышанае замяняецца дзіўным, трагічнае – парадаксальным. Іранізм становіцца галоўным прынцыпам постмадэрнісцкага мастацтва, а свядомы эклектызм сілкуе надмернасць мастацкіх сродкаў і прыёмаў. Постмадэрнісцкія эксперыменты стымулявалі сціранне граняў паміж традыцыйнымі відамі і жанрамі мастацтва і прывялі да іх дызайнізацыі. Мастацкая творчасць пераарыентавалася на канструяванне метадам аплікацыі.

У сферы мастацкай культуры постмадэрнізм звязаны з радыкальнай пераацэнкай каштоўнасцей мадэрнізму і авангардызму. Утапічныя памкненні ранейшага авангарда змяніліся самакрытычным стаўленнем мастацтва да самога сябе, вайна з традыцыяй змянілася суіснаваннем з ёй, прынцыповым стылістычным плюралізмам. Постмадэрнізм, не прымаючы рацыяналізм інтэрнацыянальных праяў мадэрну, звярнуўся да наглядных урокаў з гісторыі мастацтва, да непаўторных асаблівасцей навакольнага свету, спалучаючы ўсё гэта з найноўшымі дасягненнямі будаўнічай тэхналогіі. Быў абвешчаны лозунг «адкрытага мастацтва», якое свабодна ўзаемадзейнічае з усімі старымі і

новымі стылямі. У дадзенай сітуацыі ранейшае супрацьстаянне традыцыі і авангарду страціла свой сэнс. Асобныя пачаткі постмадэрнізму не раз узніклі ў асяроддзі ранейшага авангарда, але першай этапнай статыстычнай мяжой з’явіўся постмадэрнізм ў архітэктуры, а таксама поп-арт. Затым у відэа-арце і фотарэалізме былі знятыя ўсе рэшткі ранейшых эстэтычных табу, усе размежаванні паміж «высокім» і «нізкім», звыкла выдатным і пачварным. Традыцыйныя віды жывапісу, графікі, скульптуры ўвайшлі ў шчыльныя зносіны з новымі тэхнічнымі сродкамі творчасці, якія выявіліся ў поп-арце і кінематызме. Гэты сінтэз дасягнуў найвышэйшай складанасці ў віртуальных іконках, створаных з дапамогай камп’ютараў апошняга пакалення. Акрамя таго, постмадэрнізм абнавіў узаемазвязь выяўленчых мастацтваў з тэатрам, адкрыўшы новыя магчымасці дыялога відовішчых і славесных форм мастацкай культуры.

У дачыненні да стыляў мінулага ўсталявалася прынцыпова полістылістычная або гістарычна-шматмерная пазіцыя: архаічная старажытнасць і суперсучаснасць суіснуюць тут нязмушана. Напрыклад, хай-тэк ў архітэктуры і дызайне суседнічае з дэманстратыўна «першабытным» жывапісам «новых дзікіх». Мастацтва разбурыла ўсе межы, мастацтвам сёння можна было б смела назваць усё, што адбываецца. Аднак сучасныя напрамкі ідуць з новым поглядам на аб’ект мастацтва, пры гэтым часта выпускаючы з віду мэту і значэнне. Таму шматлікія кірункі сучаснай мастацкай культуры рэдка захоўваюцца ў чыстым выглядзе. Па гэтай жа прычыне вельмі складана аднесці творчасць сучаснага мастака да якога-небудзь кірунку і стылю. Можна толькі казаць пра тое, што той ці іншы мастак атрымаў імпульс для творчасці.

Постмадэрнізм бачыць сваю задачу ў змякчэнні мадэрнісцкага рыгарызму шляхам дапушчэння ў мастацтва эклектыкі, гістарычных цытат і элементаў масавай культуры. Канкрэтнае напаўненне тэрміна «постмадэрнізм» патрабуе ўдакладнення. Ён адначасова паўстаў у дыскусіях па тэорыі архітэктуры, у літаратурнай крытыцы і мастацтвазнаўстве. Бум ужывання тэрміна (у тым ліку і ў СССР) прыйшоўся на 80-я гг. мінулага стагоддзя. Звычайна постмадэрнізмам называюць толькі мастацтва пазначанага дзесяцігоддзя. Гэта быў пік архітэктуры постмадэрнізму і некалькіх жывапісных плыняў: італьянскага трансавангарда, нямецкага неаэкспрэсіянізму, нью-ёркскай «новай хвалі». Аналагічна ім – гэта сац-арт рускай дыяспары ў Нью-Ёрку (1980-х гг., В. Комар, А. Меламід і інш.) і ў Санкт-Пецярбургу.

У 1980-я гг. ў Еўропе і ЗША набылі велізарную папулярнасць філасофскія працы, якія пад-

водзяць тэарэтычную базу постмадэрнізму. У прыватнасці, працы Ж. Бадрыяра [11] пра сімуляцыі і сімулятары (рэпрадукцыі без арыгінала) і працы Ж.Ф. Ліятара [10], што выказваюць недавер любой ідэалогіі, якая прэтэндуе на абсалютнасць (хрысціянскай, асветніцкай, мадэрнісцкай). Аднак гэтыя ідэі імгненна сталі здабыткам мас і самі ператварыліся ў свайго кшталту абсалютную ідэалогію. Такім чынам, да канца васьмідзясятых гадоў тэрмін «постмадэрнізм» быў скампраметаваны, большасць тэарэтыкаў мастацтва перастала яго ўжываць. Прэтэндуючы на стыль, постмадэрнізм, замест таго, каб ставіць пытанні аб спадчыне мадэрнізму, прапаноўваў занадта лёгкія адказы, якія зводзіліся да набору пэўных форм. Нягледзячы на недавер, выказаны тэрміну «постмадэрнізм», пытанні, звязаныя з лёсам мадэрнізму, ніякім чынам нельга лічыць вырашанымі.

Так, у пачатку XXI ст., на думку аўтара дадзенага артыкула, лепш казаць не аб стылі і не аб кірунку постмадэрнізму, але пра постмадэрнісцкаю праблематыку, над якой працягваюць працаваць сёння тэарэтыкі культуры. Такім чынам, постмадэрнізм стаў лічыцца адной са стадыяў мадэрнізму, распаўсюджваннем крытычнага характару мадэрнізму на сам мадэрнізм, а таксама яго радыкальнай фазай. Мастацкі постмадэрнізм дэманструе нам талерантнасць, сінкрэтызм, магчымасць суіснавання супрацьлегласцей [2, с. 84].

Заклучэнне. Сёння мы можам вызначыць постмадэрнізм, з аднаго боку, як мастацкую плынь у літаратуры і іншых відах мастацтва, з іншага – гэта тэарэтычная рэфлексія на мадэрн, так званая постмадэрнісцкая крытыка, і, нарэшце, разам з постструктуралізмам і дэканструктывізмам частка ўплывовага адзінага комплексу ўяўленняў светапогляднага парадку, які развіваўся ў бок ўсведамлення сябе як філасофіі постмадэрнізму. Стыль, у адрозненне ад постмадэрнісцкіх плыняў, мяркуе сталую форму мастацкага самавызначэння эпохі, нацыі, рэгіёна. З'яўляючыся адной з найважнейшых катэгорый культуры, стыль ёсць выніковая сума дынамічных канкрэтна-гістарычных праяў культуры. Постмадэрнізм дэманструе спантаннае нараджэнне розных напрамкаў, камбінацыі «файлаў», гістарычных архіваў.

У выніку даследавання мы прыйшлі да наступных высноў:

- стыль «мадэрн» з'явіўся апошнім вялікім стылем XX ст., паколькі валодаў ідэйна-мастацкім адзінствам і цэласнасцю;
- мадэрн уяўляў сабой сталую форму мастацкага самавызначэння эпохі, знаходзячы свае выяўленне ў розных нацыянальных варыянтах;

- постмадэрнізм узнікае як новая мастацкая і культурная ідэалогія, якая заклікае да карэкцыі мадэрнісцкіх з'яў у новых гістарычных умовах;
- постмадэрнізм сёння можа разглядацца не як самастойны стыль культуры, а як радыкалізацыя мадэрнізму, паколькі адлюстроўвае працэс развіцця культуры пэўнага часу, не здольнай яшчэ абагульніць свае мастацкія, гістарычныя і сацыяльныя дасягненні.

ЛІТАРАТУРА

1. Барт, Р. Мифологии / Р. Барт. – М.: Изд - во им. Сабашниковых, 2000. – 314 с.
2. Власов, В.Г. Стили в искусстве: словарь. Т. 1 / В.Г. Власов. – СПб.: Кольна, 1995. – 456 с.
3. Гидденс, Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации. – 2-е изд. – М.: Академический Проект, 2005. – 528 с.
4. Делёз, Ж. Марсель Пруст и знаки / Ж. Делёз. – СПб.: Алетей, 1999. – 140 с.
5. Джеймисон, Ф. Постмодернизм и общество потребления: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_4/10.htm> – Дата доступа: 1.04.2013.
6. Козловски, П. Культура постмодерна / П. Козловски. – М.: Ad Marginem, 1997. – 421 с.
7. Культурология. XX век: энциклопедия. Т.1. – СПб.: Университетская книга, 1998. – 447 с.
8. Кюнг, Г. Начало всех вещей. Естествознание и религия / Г. Кюнг; пер. с нем. В. Витковский – М.: Богословие и наука, 2007. – 272 с.
9. Лиотар, Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – СПб.: Лань, 1998. – 237 с.
10. Лиотар, Ж.-Ф. Ответ на вопрос: что такое постмодерн? / Ж.-Ф. Лиотар // AD MARGINEM. – 1993. – 420 с.
11. Постмодернизм: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://psylib.org.ua/books/gritz01/postmodernizm.htm>> – Дата доступа: 1.04.2013.
12. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Ю. Хабермас // Вопросы философии. – 1992. – № 4. – С. 40–50.

SUMMARY

In today's culture, despite many judgments, the style of «modern» is defined as the last great style of the 20th century. Postmodernism appears after the second world war, along with the understanding that the «modern» as a style with its social and aesthetic directions exhausted. Postmodernism eclectic mix of artistic languages – all these things are not conducive to a single form of cultural self-determination. Postmodernism is now considered one of the stages of modernism, the spread of the critical nature of modernism to modernism itself, and, therefore, its radicalization. Inconsistency and instability of post-modernism, the lack of a single dominant art still cannot talk about post-modernism as a style of culture.

Паступіў у рэдакцыю 08.04.2013 г.